

РЕЦЕНЗИЯ

от професор д.с.н. Янцислав Вълчев Янакиев,
директор на Института за перспективни изследвания за отбраната
на Военна академия „Г. С. Раковски”

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен
**„доктор“ в област на висше образование 3. „Социални, стопански и правни
науки“, професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки
за културата“ по докторска програма „Социология”.**

Автор: Донка Атанасова Кескинова.

Тема: „Проблеми и подходи при приложението на клъстерен анализ за
изграждане на съставни индикатори в социологията”.

Научен ръководител: доц. д-р Елица Куздова Димитрова, Пловдивски
университет „Паисий Хилендарски”.

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-2289 от 09.06.2017 г. на Ректора на Пловдивския
университет „Паисий Хилендарски” (ПУ) съм определен за член на научното
жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема
„Проблеми и подходи при приложението на клъстерен анализ за изграждане на
съставни индикатори в социологията” за придобиване на образователната и
научна степен „доктор“ в област на висше 3. „Социални, стопански и правни
науки“, професионално направление 3.1. „Социология, антропология и науки за
културата“ по докторска програма „Социология”.

Автор на дисертационния труд е Донка Атанасова Кескинова – докторант
на самостоятелна подготовка към катедра “Приложна и институционална
социология”. Научен ръководител е доц. д-р Елица Куздова Димитрова от
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”.

Представената за рецензия дисертация е с обем 177 страници текст, 6
приложения и библиография. Използвани са общо 224 литературни източника,
от които 38 на кирилица, а останалите на латиница. Дисертацията се състои от
увод, три глави и заключение.

Докторантката е приложила списък на публикациите по темата на
дисертационния труд – общо три броя.

Представеният от Донка Атанасова Кескинова комплект материали е в
съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на
ПУ.

2. Кратки биографични данни за докторантката

Донка Атанасова Кескинова е завършила ПУ „Паисий Хилендарски”, гр. Пловдив през 1984 г. и е Магистър по математика. От 1984 г. до 1988 г. тя е работила като учител по математика в гр. Тервел и гр. Добрич.

През 1988 г. постъпва на работа в Единен център по философия и социология, гр. Пловдив. От 1990 г. до 1991 г. Донка Кескинова работи в Института по социология на БАН. В следващите години до 2006 г. тя работи на различни позиции в Регионална служба по заетостта гр. Пловдив, „ББСС Галъп Интернешънъл“ ООД, РЦ гр. Пловдив, „Институт за регионални изследвания - ИРИС” ООД, гр. Пловдив, „Балкански изследователски център за маркетинг” ООД, гр. Пловдив и „Агенция Скала” ЕООД, гр. София.

От 2003 г. до 2006 г. тя е хоноруван преподавател в Нов Български Университет, Център за дистанционно обучение гр. Пловдив.

От 2006 г. докторантката работи като преподавател в катедра „Приложна и институционална социология“, на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”. Тя е асистент и води лекции и семинари по Статистически методи в социологията; Софтуер за статистически анализ (SPSS), Анализ на данни, Методи за изследване и анализ на данни в научната и иновационна дейност. От 2006 г. тя отговаря и за административно ръководство на магистърска програма „Управление на иновациите и изследователската дейност“.

През целия ѝ трудов стаж нейната дейност е свързана с обработка и анализ на статистическа информация, подготовка и провеждане на емпирични социални изследвания и преподавателска работа в областта на социологията.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Дисертацията е посветена на един актуален и значим методологически проблем в социологията, а именно идентифициране на добри практики и празноти при приложение на клъстерния анализ в Емпиричните социологически изследвания (ЕСИ). Тя представлява една сериозна методологическа разработка, която анализира световния и българския опит и на тази база предлага завършен цялостен подход за приложение на клъстерния анализ при изграждането на съставни индикатори в социологията. Такъв тип цялостно изследване за формулиране на методически подходи с цел повишаване ефективността от прилагането на клъстерния анализ в ЕСИ до момента в България не ми е известно да е провеждано.

3. Познание на проблема

Анализът на посочената литература и другите използвани източници на информация при разработването на дисертацията показва, че авторката много добре познава съвременното състояние на изследвания проблем, както и възможните насоки за усъвършенстване на методологията за приложение на кълъстерния анализ в ЕСИ.

5. Методика на изследването

Донка Кескинова е избрала подходяща методология, която позволява да се постигнат целите и задачите на изследването и да се проверят формулираните теза и хипотези.

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Предмет на изследване в дисертационния труд е „приложението на кълъстерния анализ за изграждане на съставни индикатори в социологията“ (стр.10).

Обект на изследването са „класическите методи за кълъстерен анализ, които традиционно се използват в социалните науки“ (стр. 11).

Авторката защитава тезата, че „ефективното използване на кълъстерния анализ за изграждане на типологични съставни индикатори в социологията се ограничава от незадоволително представената и слабо развитата методология и методика на приложение на анализа“ (стр. 10). Това, според нея, е основната причина за недооценяването на познавателните му възможности в социологията. Освен това тя формулира две изследователски хипотези, които конкретизират тезата. Резултатите от проверката на така формулираната теза и работни хипотези са представени коректно в текста на дисертацията.

Авторката си поставя амбициозна, но в същото време реалистична и постижима цел, а именно да „запълни този дефицит в методологията на анализа на данни в социологията у нас чрез извеждане и обосноваване на възможни методологически решения (подходи) при приложението на кълъстерния анализ за изграждане на съставни индикатори“ (стр. 10).

Целта е конкретизирана в три научноизследователски задачи, които са реализирани в пълен обем.

В увода е доказана актуалността и значимостта на формулирания научен проблем, определени са предмета и обекта на изследване, изследователската теза и работните хипотези, дефинирани са целите и задачите на изследването.

В първата глава Донка Кескинова прави преглед на възможностите, които кълъстерния анализ дава при анализ на данни от ЕСИ. Освен това, тя очертава подходите за изграждане на типологичен съставен индикатор и емпирична типология в социологията с приложение на кълъстерен анализ. Накрая, са представени различни методи за кълъстерен анализ в социологията.

Втората глава на дисертацията е посветена на описанието на методологията на класическия клъстерен анализ. Докторантката подробно и методично описва целия процес на анализа от избора на променливи и скали за измерване, през кодирането на променливите, стандартизацията и трансформацията на променливите, избора на случаи, избора на мярка на близост, определяне броя на клъстерите и завършва с представяне на възможни подходи за валидизиране на резултатите. Анализите в тази глава са полезни на изследователя както при избора на адекватна стратегия за приложение на клъстерния анализ съобразно конкретната изследователска задача, така и при идентифицирането на най-важните методологически проблеми, с които може да се срещне в хода на работата.

Третата глава от дисертацията на Донка Кескинова бих определил като най-важната, защото тук е именно акцентът на нейното изследване - приложението на клъстерния анализ за изграждане на съставни индикатори в социологията. На базата на примери от собствени емпирични изследвания, тя представя различни подходи при изграждане на съставни индикатори и оценява техните предимства и ограничения. Авторката предлага и различни подходи за съдържателна интерпретация и оценка на получените клъстерни решения.

В заключението докторантката прави оценка на степента на постигане на целта и на решаване на основните задачи на изследването и представя резултатите от проверката на изследователските хипотези.

Съдържанието на дисертацията напълно съответства на формулираните цел и задачи на изследването.

7. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Предложеният за рецензиране дисертационен труд съдържа теоретични обобщения и виждания за решаване на важни научни и научноприложни проблеми в социологията, които могат да се определят като оригинален принос в науката.

Научните приноси в дисертационния труд са свързани с обогатяване на съществуващите знания в областта на методологията и методиката на приложение на клъстерния анализ в социологията. Освен това е изследвана и разкрита връзката му с други методи за многомерен анализ на данни от ЕСИ. Накрая, заслужават също така внимание формулираните подходи за изграждане на съставни индикатори с използването на клъстерен анализ, приложен към качествени променливи. Това дава възможност за редуциране на голям обем данни от ЕСИ и подпомага последващо приложение на по-мощни методи за изследване на връзки и зависимости.

Дисертацията има подчертано научноприложен характер. Като приноси в това отношение бих посочил идентифицирането на основните предизвикателства, свързани с методологията за приложение на клъстерния анализ в социологията, както и посочените възможности за компенсиране на някои от неговите ограничения. Освен това са формулирани насоки за съдържателна оценка на получените резултати с цел повишаване ефективността от приложението на клъстерния анализ в ЕСИ. Не на последно място е полезен и представеният сравнителен анализа на различни статистически пакети за провеждане на клъстерен анализ в социологията, което значително подпомага работата на колегите, които биха се заели с нелеката задача да прилагат метода в своите изследвания.

Към посочените достижения на докторантката ще добавя, че тя използва един изключително добър професионален и в същото време разбираем стил на изложение. Представена ни е една много добра методическа разработка, която свободно може да се използва от социолог, изкушен от приложението на многомерни методи за математико-статистически анализ на данни от ЕСИ.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Донка Кескинова е представила три публикации по темата на дисертацията, които са от 2001 г., 2005 г. и 2017 г. Две от тях са в съавторство, а една е под печат. Една от публикациите е на английски език. Публикациите отразяват различни аспекти на научните разработки на авторката. Те са допринесли за повишаване на осведомеността на експертната общност по отношение на възможностите и методологическите изисквания за приложение на клъстерния анализ в социологията.

9. Лично участие на докторантката

Донка Кескинова посочва четири научни и два научно приложни приноса в своя дисертационен труд. Приемам самооценката на приносите, направена от авторката, и смятам, че те са изцяло лично дело и резултат единствено от нейните научни търсения.

10. Автореферат

Авторефератът отразява коректно съдържанието на дисертацията и дава пълна представа за постигнатите научни и научноприложни резултати.

11. Критични забележки и препоръки

Към представения за рецензиране дисертационен труд нямам конкретни съдържателни критични бележки. Бих предложил на авторката при подготовката на труда за публикация да обърне по-голямо внимание на съдържателната интерпретация на резултатите от клъстерния анализ и на мотивацията за избора на клъстерно решение.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Като имам предвид актуалността на изследването и посочените научни и научноприложни приноси препоръчвам дисертацията да се подготви за публикация, за да бъде достъпна за по-широк кръг изследователи.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният за рецензиране дисертационен труд на Донка Атанасова Кескинова съдържа научни, научно-приложни и приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България, Правилника за неговото прилагане и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантката притежава задълбочени теоретични знания и професионални умения по научната специалност, като демонстрира качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Представената за рецензия дисертация е един напълно завършен научен труд, който съчетава дългогодишния практически опит на авторката в областта на обработката и анализа на статистическа информация и провеждането на емпирични социални изследвания с нейния целенасочен изследователски интерес към темата за приложение на клъстерния анализ и други методи за многомерен анализ в социологията.

Като имам предвид всичко посочено до тук, убедено давам своята положителна оценка за рецензирания дисертационен труд и предлагам на почитаемото научно жури да присъди на Донка Атанасова Кескинова образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование „Социални, стопански и правни науки“, професионално направление „Социология, антропология и науки за културата“ по докторска програма „Социология“ (Приложение на статистическите методи в социологията).

Рецензент: проф. д.с.н.

Янцислав Янакиев

София, 28.08.2017 г.